

Cioran: eminescianismul "culmilor disperării"

Abstract

Eminescianismul lui Cioran se conține în mod esențial-conceptual în viziunea sa existențială asupra lumii, fiind, prin urmare, electiv. Eminescu este, pentru el, **pattern-ul** ales, iubit, constructural, apropiat, prin congenialitate. Apartenența sa la familia de spirite "pesimiste", nihiliste o adevăresc și lecturile pasionate de tinerețe din Schopenhauer, Nietzsche, Eminescu, Kierkegaard și Soloviov. Este deci un existențialist prin factorii formativi, prin **Bildungs-ul** impus de anturajul intelectual modelator. Gândirea lui Cioran este, ca și în cazul lui Eminescu, gândire a ființei în raport cu ființarea. Ce-i drept, pentru autorul "Cărții amăgirilor", ființa există și nu există; el crede mai degrabă în neant. Și în vid, care e pozitiv, purificator, fiind plin de ființă.

Cuvinte-cheie: Cioran, Eminescu, eminescianism, existențialism, nihilism, ființă.

Cioran: The Eminescianism "On the Heights of Despair". Cioran's eminescianism is contained in his existentialist vision about the world, being thus elective. For him, Eminescu is the chosen, structural and loved pattern, closer through co-geniality. Their common pertaining to the "pessimistic" spirits is certificated by the readings from Schopenhauer, Nietzsche, Eminescu, Kierkegaard and Soloviov. Consequently, Cioran is an existentialist thinker owing to a series of formative factors, including the Bildungs imposed by the modelling intellectuals. Cioran's conception represents, as in Eminescu's case, the thought about the self towards the being. Indeed, for the author of "Cartea amăgirilor", the self exist and not; he believes more in the nothingness. And in vacuum, which is positive, purifier, full of self.

Keywords: Cioran, Eminescu, eminescianism, existentialism, nihilism, self.

„Întreaga mea gândire vine din *Rugăciunea unui dac*”, știm că recunoaște însuși Cioran într-o mărturisire publicată în *Secolul 20*. „Suntem prea obligați față de geniul lui și față de tulburarea ce ne-a vărsat-o în suflet”, afirmă Cioran despre Eminescu în *Schimbarea la față a României*, întrebându-se: „Ce a căutat pe aici acel pe care și un Buddha ar putea fi gelos?”

„Descind direct din *Rugăciunea unui dac*”

(*Dialog Mihai Cimpoi – Emil Cioran*)

Mihai Cimpoi: Mult stimat maestru Emil Cioran, istoria surzătoare nouă, românilor, în ultimul timp, ne readuce pe unda lui Eminescu, despre care spuneți cuvinte ce nu le-ați adresat vreunui scriitor român. „Cel

pe care și Buddha ar putea fi gelos” ne-a trezit din somnul adamitic și ne-a salvat de condiția noastră minoră: „Suntem prea obligați față de geniul lui și față de tulburarea ce ne-a vărsat-o în suflet” (*Schimbarea la față a României*, ed. IV, București, 1993, p. 78). Știm că ați declarat și în scrisori că prima carte, *Pe culmile disperării*, și întreaga dvs. filozofie (după cum mărturisește Marin

* Academia de Științe din Republica Moldova; The Science Academy of the Republic of Moldova.

Sorescu) se conține în *Rugăciunea unui dac*. Acest poem eminescian poartă, într-o variantă, și titlul *Nirvana*, care, așa cum precizați în scrisoarea către Noica din 5 martie 1970, v-a fost una dintre obsesiile constante. Că Eminescu v-a marcat profund, recunoașteți și într-o scrisoare către fratele dvs. Aurel Cioran (24 martie 1975): „...într-un anume sens eu descind direct din *Rugăciunea unui dac*, al cărei ton violent, rostit ca un blestem, și nu ca o iertare, mi-a plăcut întotdeauna”.

Emil Cioran: Da, Eminescu a marcat profund tinerețea mea, ca și întreaga viață, de altfel, mai cu seamă sub aspectul gândirii, destinului (neantului) valah în speță. Eminescu ne mântuie de condiția noastră mediocră. Am spus-o și după Revoluția din decembrie 1989 că el izbăvește România de toate păcatele. După un spectacol prezentat la Paris în 1990 de Ion Caramitru și Dan Grigore, mi-am reconfirmat spusele: „Eminescu este sursa României. România poate să facă toate prostiile, și Eminescu le compensează”. Nu mai am nimic nou de adăugat la ceea ce am spus despre Eminescu până acum. Singurul remediu eficient contra unei desperări este o desperare mai mare. *Rugăciunea unui dac* este expresia cea mai desperată, la limită, a neantului valah, căci vine dintr-un colț al lumii înstrăinat de zei. Dacul nu se reprezintă pe sine, ci reprezintă românul ca atare, destinul lui într-o istorie întreagă, hărțuită de străini; reprezintă auto (blestemul) neamului, despre care spuneam și în *Îndreptar pătimas* că ne urmărește, ne chinuie – nenorocul valah simțit în vine face cât boala lui Pascal, ceea ce te determină să te crezi un Iov automat. Ruga eminesciană, după mine cea mai clarvăzătoare și mai crudă din câte au fost scrise, a stat la temeiul volumelor *Pe culmile disperării* și *Tratat de descompunere*, unde totul este atât de apropiat de excesele dacului (a se vedea și textul meu din *Secolul 20*, nr. 328-329-330), precum și al meditației filozofice asupra destinului, istoriei, categoriilor existenței din *Caiete* și din alte volume ale mele. Recunosc încă o dată: descind direct din *Rugăciunea unui dac*.

Eminescu este unul dintre marii scriitori ai lumii, greu traductibil însă. „Păcatul” e al

limbii române, frumoasă și melodioasă, prin însăși esența ei.

1994

*

Eminescianismul lui Cioran se conține în mod esențial – conceptual în viziunea sa existențială asupra lumii, fiind, prin urmare, electiv-familial. Eminescu este, pentru el, *pattern*-ul ales, iubit, structural, apropiat, prin congeneritate și congenialitate. Apartenența sa la familia de spirite „pessimiste”, nihiliste o adevăresc și lecturile pasionate de tinerețe din Schopenhauer, Nietzsche, Eminescu, Kierkegaard și Soloviov. Este deci un *existențialist* prin factorii formativi, prin *Bildungs*-ul impus de anturajul intelectual modelator. Gândirea lui Cioran este, ca și în cazul lui Eminescu, gândire a ființei în raport cu ființarea. Ce-i drept, pentru autorul *Cărții amăgirilor*, ființa există și nu există („căci tot ceea ce *este* devine robie și restricție”); el crede mai degrabă în *neant* („Totul se bălăcește în neant. Iar neantul în el însuși”; „Totul e nimic, inclusiv conștiința nimicului”). Și în vid, care e pozitiv, purificator, fiind plin de ființă. „Ispita de a exista” e mereu marcată de *contradictoriu*, care e pentru Cioran un *modus vivendi*. Știm că și autorul *Luceafărului* nu concepea Eul fără supliciu permanent al *contrazicerii*, care duce la catharsis: „Contrazi-te singur și vei găsi pace”. Referințele la Eminescu sunt *textuale* sau *subtextuale*, discursul filosofic sau quasi-filosofic cioranian, impunându-se adesea cu un *hipotext* sau chiar *metatext*, pornind de textul mitopo(i)etic eminescian, în special de la cel existențial=etic. *Geniul pustiu* i se pare o cheie pentru înțelegerea țării sale (*Cahiers*, 1957-1972, Gallimard, 1997, p. 343); *zădărnici* și *nimicnici* sunt două cuvinte românești care-l obsedează (la Eminescu apar, printre altele, în *Glossă*: „Tot ce-a fost ori o să fie/ În prezent le-avem pe toate,/ Dar de-a lor zădărnici/ Te întreabă și socoate”, și în *Pierdut în suferință*...: „Pierdut în suferința nimicniciei mele/ Ca frunza de pe apă, ca fulgerul în haos”; *nimicul* cosmic cioranian are corespondență cu nimicul bolții stelare, cu noaptea lui largă din *Mortua est*, de unde

a putut prelua, pe cont propriu, întreaga reflecție „pesimistă” („O, moartea e-un chaos, o mare de stele,/ Când vieța-i o baltă de vise rebele;/ O, moartea-i un secol cu sori înflorit,/ Când vieța-i un basmu pustiu și urât. – // Dar poate... o! capu-mi pustiu cu furtune,/ Gândurile-mi rele sugrum’ cele bune.../ Când sorii se sting și când stelele pică,/ Îmi vine a crede că toate-s nimică.// Se poate ca bolta de sus să se spargă,/ Să văd cerul negru că lumile-și cerne/ Ce prăzi trecătoare e morții eterne...” meditația asupra imanenței fatale a morții amintește de „Nu credeam să învăț a muri... coextensiv sintezei”).

Iată cele două pasaje din *Caiete* privind „zădărnicia” și „nimicnicia” „Cette nuit s’ ai pensa au mot roumain: *nimicnice*, qui vient

de *nimic*, de néant, et que exprima la sentiment de vanité, de frustration, d’ inanité. Un sentiment de *néantité*” (*Cahiers*, p. 645). „De mon pays, j’ ai hérité la nihilisme foncier, son trait fondamental, sa seule originalité. Zădărnicie, nimicnicie – ces mots extraordinaire, non ce ne sont pas de mots, ce sont les réalités de notre sang, de mon sang” (*Ibidem*, p. 685). Eminesciense sunt, în diferitele sensuri conotative, noțiunile de *Dorință* (transcrisă cu majusculă), *renunțare*, *amărăciune*, *echilibru* („simetria aparentă a bucuriilor, a suferințelor”), *înțelepciune* (vs. *viață*, *acțiune*), *suferință*, *dezamăgire*, *disperare*, *demiurg*, *repaus*, *ondulație*, *ieri*, *azi*, *mâine* („aparențe variabile ale aceluiași rău”). Și, așa cum recunoaște însuși filosoful, întreaga sa operă e un *metatext* al *Rugăciunii unui dac*.

Anumite secvențe din lucrările cioraniene sau subcapitole sunt prozopoeeme retranscrise în registru hipo-textual sau inter-textual ale poemelor eminesciene. Cioran își *eminescianizează* discursul prin a-i imprima un colorit existențial, prin a-i accentua caracterul de meditație etică și filosofică (uneori rămânând doar lirică, metaforică) și a-l concentra în formule aforistice, sentențioase. Iată o transcriere de felul acesta a *Odei în metru antic*: „Subterfugiile speranței, ca și argumentele rațiunii se arată neputincioase în fața obsesiei morții:

nimicnicia lor ațâță doar pofta de a muri. Pentru a învinge această poftă, nu există decât o singură „metodă”: să o trăiești până la capăt, să nu faci nimic pentru a o eluda. O obsesie trăită până la saturație se anulează prin propriile excese. Stăruind asupra Infinitului morții, gândirea ajunge să-l uzeze, să ne inspire sila de el, preaplin negativ ce nu cruță nimic și care, înainte de a compromite și de a micșora atracția morții, ne dezvăluie cât e de zadarnică viața”.

Găsim aici, expusă în extenso, cea de-a doua strofă a *Odei*...: „Când deodată tu răsăriși în cale-mi,/ Suferință tu, dureros de dulce.../ Pân-n fund băui, voluptatea morții/ Neîndurătoare”. Iar sfârșitul subcapitolului e o reformulare *sui generis* a primului vers „Nu credeam să-nvârt a muri vreodată”: „Nu există decât inițierea întru neant – și întru ridicolul de a fi viu” (Cioran, *Tratat de descompunere*, București, 1991, p. 21-22). Cioran răstălmăcește, în fond, și finalul *Odei*..., vorbind de neputința de a se vindeca de obsesia morții a aceluia care nu s-a datat voluptăților angoasei și de posibilitatea aceluia care a cunoscut spaima și și-a meditat putreziciunea de a se vindeca atât de viață, cât și de moarte: „Cel care nu s-a datat voluptăților angoasei, cel care nu a savurat în gând primejdiile propriei sale stingeri și nu a gustat din crude și dulci nimiciri, nu se va vindeca niciodată de obsesia morții: va fi chinuit de ea pentru vina de-a fi rezistat; în timp ce acela care, deprins cu disciplina spaimii și medităndu-și putreziciunea, s-a redus în mod voit la cenușă, va privi spre trecutul morții – el însuși nefiind decât un înviat care nu mai poate trăi.

„Metoda” sa îl va fi vindecat atât de viață, cât și de moarte” (*Ibidem*, p. 21-22). Prin aceeași „metodă”, chemând „nepăsarea tristă”, Eminescu renunță la bucurie și durere, la viață și moarte, murind în pace întors în propriul său sine în spiritul lui *Kathopanișad* (a se vedea Zricha Waswani, *Eminescu și gândirea indiană*, Târgoviște, 2011, p. 59).

Similitudinile dintre Cioran și Eminescu se axează pe un *Weltanschauung* profund existențial. Lumea este privită de filosof prin prisma *descompunerii*. „*desaxticulăxi*...*ra*u...*dui*elii *inverse*, *extremelor*, *maladiilor* și *contradicțiilor*; într-un cuvânt, sub specia categoriilor negative. Cei doi se întâlnesc sub semnul comun al nihilismului de speță shopenhaueriano-nietzscheană, al tragicului uman (Cioran: „tragicul este privilegiul omului” care este „obiect, nu subiect al istoriei”); omul eminescian caută, totuși, să se redea Sinelui original, să transcendă limitele contingentului prin identificarea lui Hyperion, a budismului, care concepe Neantul ca o experiență limită în lumea în care viețuim (*Cahiers*, p. 512), a fragmentarismului, ce dezagregă spiritul sistemic, al organicismului ontologic românesc, al clasicismului esențial, „etern” („Clasicismul își găsește legile în el însuși și li se conformează: trăiește un prezent fără istorie, în timp ce noi trăim într-o istorie ce ne împiedică să avem un prezent. Astfel nu numai stilul, ci însuși timpul ni se dezintegrează. Nu l-am fi putut dezintegra fără să ne dezintegram, în paralel, gândirea: în permanentă dispută cu ele însele, gata să se anihileze reciproc, să se facă țandări, ideile – ca și timpul – ni se fărâmițează”, remarcă Cioran în *Ispita de a exista*, București, 1992, p. 111-112).

Jucându-ne nițel cu vorbele, am putea spune că Eminescu face „negustorie” sublimă cu Demiurgul, în timp ce Cioran preferă un Demiurg „suspect”, „rău”, fiind un pungaș al prăpastiei („cu nenumărate precauții, dau târcoale adâncurilor, le fur din beție și „o iau la sănătoasa, ca un pungaș al prăpastiei”) și că, dacă omul cioranian „secretează dezastru”, omul eminescian secretează... astru.*